

ЕВРО-ОПТИМИЗАМ ИЛИ ЕВРО-СКЕПТИЦИЗАМ НИШКИХ СТУДЕНАТА

Резиме

Последњих година двадесетог и почетком двадесет првог века почиње да се говори о паду поверења у Европску унију, па се све чешће говори о евро-скептицизму и међу најстаријим чланицама Уније. Мада државе источне Европе придруживање Унији виде као пут изласка из транзиционе кризе и у њима су видљиве промене у ставовима везаним за интеграционе процесе, па се и у њима говори о јачању евро-скептицизма. Сам појам се различито одређује, а за потребе овог истраживања прихваћено је одређење по коме се у оквиру евро-скептицизма разликује тврд и мек евро-скептицизам.

У раду су приказана мишљења студената из Ниша о приступању ЕУ. Пошло се од претпоставке да су студенти евро-оптимисти и да имају позитивно мишљење о приступању ЕУ верујући да ће доћи до позитивних помака и побољшања квалитета живота. Међутим, резултати добијени истраживањем на репрезентативном узорку од 818 испитаника показују да без обзира што већина студената прихвата евроинтеграционе процесе и подржава чланство Србије у ЕУ, они не верују у позитивне помаке, због чега спадају у меке евро-скептике.

Кључне речи: евро-оптимизам, евро-скептицизам, ставови студената, Ниш.

УВОД

Процена економских, политичких, безбедносних и других бенефита које доноси чланство у ЕУ утиче на ставове о придруживању овој заједници (Gabel and Palmer, 1995). У том смислу говори се о евро-оптимизму и евро-скептицизму, односно безрезервној подршци европским интеграцијама или противљењу. Резултати истраживања показују да насупрот првобитној подршци европским интеграцијама од стране јавности и политичких елита (Hobolt and Tilley, 2014; Franklin and Marsh, 1994), долази до промена, па се све чешће говори о евро-скептицизму. После одлуке Велике Британије да иступи из ЕУ, промене у ставовима су још видљивије и крећу се од евро-оптимизма

¹ vesna.miltojevic@znrfak.ni.ac.rs

Рад је урађен у оквиру пројекта *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција* (179074), који реализује Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу, а финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ка евро-скептицизму.²

Сам појам евро-скептицизма јавља се у оквиру политичких наука. Пол Тагарт (Taggart) га најпре одређује као отворено противљење европским интеграцијама (Taggart, 1998: 366). У заједничком раду Тагарт и Шчербијак (Szczerbiak) ревидирају почетну Тагартову дефиницију и дају дихотомну класификацију, разликујући „тврди“ и „меки“ евро-скептицизма. По њима „тврди“ евро-скептицизам представља отворено противљење европским интеграцијама. „Меки“ пак не подразумева отворено противљење, већ забринутост за промене у неким областима друштвеног живота и положај државе (Taggart and Szczerbiak, 2002: 7). Флад (Flood), слично Тагарту и Шчербијаку одређује евроскептицизам као сумњу и неповерење према ЕУ и интеграцијама и сматра да у оквиру евроскептицизма треба правити разлику између екстремне и умерене струје (Flood, 2002; нав. према Efimofski, 2013: 550). Насупрот њима Леконти (Leconti) предлаже четворостепену типологију евро-скептицизма. Разликује утилитарни, политички, вредносни и културни евроскептицизам. Утилитарни се односи на неостваривање економских бенефита чланства у ЕУ на индивидуалном или државном нивоу, политички изражава принципијелну опозицију или ослобађање од успостављања наднационалног институционалног система, вредносни на супротстављање прекомерној интервенцији ЕУ у вредносне системе, а културни („антиевропеизам“) на скептицизам према Европи као цивилизацији, као историјском и културном ентитету (Leconti 2010: 43-61). Копецки и Муде критикују дихотомну класификацију Тагарта и Шчербијака као прешироку и нејасну и дају типологију у којој се евроскептицизам дефинише помоћу осталих ставова о ЕУ. Скептицизам према ЕУ по њиховом мишљењу треба да се анализира помоћу две димензије: дифузне и специфичне подршке. Прву димензију чине еврофили (подржавају идеју европских интеграција) и еврофоби (противници идеје), а другу евро-оптимисти (евроентузијастички и европрагматички) и евро-песимисти (евроскептички и европротивнички). Евроскептици подржавају интеграције, али не и реализацију кроз садашње институције, док се европротивници супротстављају идеји интеграције (Koresky and Mudde, 2002: 300-302). Односом према европским интеграцијама, па у том контексту и одређењем евроскептицизма, бавили су се и Луберс и Шиперс (Lubbers and Sheepers, 2005), Соренсенова (Sørensen, 2007), Кнежевић (2008) и многи други, пре свега политиколози (види и: Efimofski, 2013).

Државе централне и источне Европе придруживање Унији виде као пут промена у економској и политичкој сфери, па су ово пресудни фактори евро-оптимизма грађана (Christin, 2005; Tucker, Pasek and Berinsky, 2002; Cichowski, 2000). Међутим, и у овим државама

2 Према најновијем истраживању *Pew Research Center*, спроведеног априла и маја 2016. године у 10 земаља ЕУ (Француска, Велика Британија, Холандија, Пољска, Немачка, Грчка, Шпанија, Шведска, Мађарска и Италија) које чине 80% популације и 82% БДП Уније, свега 27% Грка, 38% Француза и 47% Шпанаца има повољно мишљење о ЕУ, а највећу подршку дали су Пољаци, 72%, и Мађари 61%. До највећег смањења поверења и подршке Унији дошло је у Француској и Шпанији, мада је овакав став уочен и у Немачкој и Италији (Stokes, 2016).

према истраживањима евроскептицизам добија на значају (види нпр.: Koresky, 2004; Szczerbiak, 2004; Ilieva and Wilson, 2011; Molnar, 2013; Hornat, 2014; Novak, 2014). Према истраживањима Кнцеларије за европске интеграције Републике Србије, 2009. године на питање о приступању ЕУ на референдуму који би се одржао сутра, највећи проценат испитаника 73% свој глас би дао „за“. У односу на 2009. годину приметан је пад броја испитаника који би овако гласао, мада осцилира из године у годину. Примера ради, 2012. године „за“ би гласао 41% испитаника, јула 2013. године 50%, јуна 2014. године 46%, 2015. године 49%.

Неки од разлога смањења јавне подршке интеграцијама, односно јачања евро-скептицизма су према налазима истраживача различити: повећан утицај ЕУ на националне политике (Schmitt, 2005), смањење аутономије народа (Arnold and Franklin, 2012), спор опоравак после економске кризе 2008. године (de Vries, 2013; Roth, Nowak-Lehmann and Otter 2013; Serricchio, Tsakatika and Quaglia, 2013). Резултати истраживања су такође указали на кључни значај идентитета у обликовању ставова према Европској унији (Carey, 2002; Hooghe and Marks, 2004; Weßels, 2007). Од не мањег значаја на ставове према европским интеграцијама утичу и схватања политичког и територијаног ентитета (Weßels, 2007; Van Kersbergen, 2000), субјективне економске процене (Shepherd, 1975; Eichenberg and Dalton, 1993; Lewis-Beck, 1990; Anderson, 1998; Gabel and Whitten, 1997; Ioannou, Leblond and Niemann, 2015), однос према другим културама или мањинама (McLaren, 2013), недостатак демократије (Follesdal and Hix, 2006; Sørensen, 2008).

Економска транзиција у Србији допринела је незапослености,³ а генерално гледајући постсоцијалистичка трансформација је узрок искључености младих из економске и социјалне репродукције и ниске интегрисаности младих у друштвени и политички систем (Tomanović i Stanojević, 2015: 281).⁴ Резултате истраживања младих у Србији деведесетих година 20-ог и почетком 21. века у периоду постсоцијалистичке трансформације указују да су промене на тржишту рада, друштвених и политичких режима, криза државе благостања и процес европских интеграција битно утицали на живот младих (Milić i Čičkarić, 1998; Nikolić i Mihailović, 2004; Tomanović, Stanojević, Jarić i dr., 2012; Stanojević, 2015). Према налазима ових истраживања, млади у Србији као најзначајније друштвене проблеме

3 Мада се незапосленост младих истиче као горући проблем младих у пост-социјалистичким државама, треба имати у виду да је незапосленост један од највећих проблема младих и у Европи, али је према налазима истраживача много израженија у пост-социјалистичким државама (Kovacheva, 2007; Roberts, Fagan, Foti, Jung, Kovatcheva and Machacek, 1999).

4 До сличних закључака дошли су и истраживачи младих рецимо у Македонији, држави која такође тежи да приступи ЕУ. Лоша економска ситуација у транзиционом периоду, према њиховим налазима доводи до високе незапослености, сиромаштва и несигурности радног места и искључености и маргинализације младих (Јованов, Давидовска и Костуранова, 2013; Топузовска Латковић, Борота Поповска, Серафимовска и Цекић, 2013; Талески, Дамјановски, Марковић и Божиновски, 2006).

наводе незапосленост, пораст сиромаштва, несигурност запослења и учесталост од обољевања.

Имајући у виду да студенти представљају специфичну под-катоорију младих, јер се још увек налазе у образовном процесу, намеће се питање каква су њихова очекивања од придруживања ЕУ. У раду се пошло од субјективне економске процене бенефита које доноси чланство у ЕУ као показатеља евро-оптимизма, односно евро-скептицизма. Истраживањем је испитиван однос између ставова студената о придруживању и поверењу у ЕУ и очекиваним променама у појединим сегментима живота. Пошло се од претпоставке да су студенти евро-оптимисти, да безрезервно подржавају приступање ЕУ, исказују висок степен поверења у ЕУ и очекују позитивне трендове у области економског раста, упошљености, социјалне сигурности и животног стандарда.

О ИСТРАЖИВАЊУ

У раду су изнети резултати добијени истраживањем на тему „Културна оријентација актера/студената, међуетнички односи, национални идентитет и култура мира на Балкану“ које је спроведено децембра 2012. године у Србији. Истраживање је изведено на репрезентативном узорку од 818 испитаника у Србији. Узорком су обухваћени студенти Универзитета у Нишу, са различитих факултета и студијских програма (Петровић, 2014: 11-17).

Један сет питања стандардизованог упитника односио се на очекиване промене у држави по приступању Европској унији. Резултати добијени истраживањем обрађени су у SPSS програму. Значајност је ишчитавана на нивоу $p \leq 0,05$.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Највећи проценат испитаника, 43,6% одобрава улазак Србије у ЕУ, 32,8% се противи, а 23,4% нема став. Без обзира што највећи удео испитаника одобрава улазак у Унију, чак 61,4% се изјаснило да не верује ЕУ (углавном не верује 22,9% и уопште не верује 38,5%), а знатно мањи постотак, 20,1% да верује (у потпуности 2,5% и углавном верује 17,6%), док 18,5% није могло да одговори. Утврђена је статистичка значајност између ставова о приступању ЕУ и поверења у ову заједницу (Asymp. Sig. 0,000) и значајне разлике између испитаника који су за ЕУ, против ЕУ и немају став. Готово једнак удео студената који одобрава улазак у ЕУ се изјаснио да има поверење (збирно 40,6%: у потпуности верује 4,5%, углавном верује 36,1%) и да нема поверење у ову заједницу (збирно 40%: у потпуности не верује 25,1%, углавном не верујем 14,9), док 19,4% није могло да одговори. За разлику од њих, студенти који се противе уласку исказали су изразито неповерење у ову заједницу (збирно 86,7%: углавном не верује 17,4%, уопште не верује 68,9%), 10% није могло да одговори, а свега 3,7%

верује (1,5% у потпуности и 2,2% углавном верује). И највећи удео студената који нема став о уласку Србије у ЕУ нема поверење у ову заједницу 65,7% (углавном не верује 26,8%, уопште не верује 38,9%), 28,9% ових испитаника није могло да се изјасни, а 5,3% углавном верује. Утврђена је статистички значајна разлика између групе испитаника који су за, против и немају став о уласку у ЕУ и поверења ($F_{(2,812)}=19,629$ Sig. 0,000). Разлика у ставовима између група изражена ета квадратом износи 0,054. Поређењем средњих вредности уочене су значајне разлике између испитаника који одобравају чланство и остале две групе (да ЕУ: АС=3,67, СД=2,261; не ЕУ: АС=4,14, СД=1,409; немам став: АС=4,78, СД=2,126).

Мада највећи удео студената одобрава интеграционе процесе мишљења је да по приступању Унији неће доћи до било каквих промена, осим у економској сфери где очекују позитивне промене (Табела 1).

Табела 1.
Очекиване промене по уласку државе у ЕУ студената Ниша

	Повећаће се	Остаће на истом нивоу	Смањиће се	Σ
Незапосленост	19,8%	47,4%	32,9%	100%
Стандард живота	38,4%	47,5%	14,1%	100%
Социјална сигурност	37,9%	49,3%	12,8%	100%
Економски раст	45,0%	42,2%	12,8%	100%

На основу добијених резултата уочене су разлике у зависности од ставова о уласку државе у ЕУ и променама које утичу на економски бољитак (Табела 2).

Табела 2.
Ставови студената Ниша о уласку државе у ЕУ и очекиване промене

Да ли одобрите улазак Ваше државе у ЕУ?	Да ли ће по уласку Ваше државе у ЕУ доћи до повећања или смањења Незапослености			Σ
	Повећаће се	Остаће на истом нивоу	Смањиће се	
Да	15,8%	33,8%	50,4%	100%
Не	27,3%	56,2%	16,5%	100%
Немам став	16,5%	60,1%	23,4%	100%
		Стандарда живота		
Да	61,7%	33,2%	5,1%	100%
Не	15,0%	59,0%	25,9%	100%
Немам став	27,8%	57,8%	14,4%	100%
		Социјална сигурност		
Да	56,3%	38,9%	4,8%	100%
Не	20,6%	56,9%	22,5%	100%
Немам став	27,4%	59,1%	13,4%	100%
		Економски раст		
Да	68,1%	28,8%	3,1%	100%
Не	23,8%	50,9%	25,3%	100%
Немам став	32,1%	55,1%	12,8%	100%

Статистички значајне разлике су утврђене између испитаника који су за, против и немају став и ставова о упошљености ($F_{(2, 811)} = 33,973$ Sig. 0,000), социјалне сигурности ($F_{(2, 809)} = 60,822$ Sig. 0,000), економском расту ($F_{(2, 807)} = 91,825$ Sig. 0,000) и животном стандарду ($F_{(2, 809)} = 94,178$ Sig. 0,000). Разлике у средњим вредностима (Табела 3) изражена ета квадратом износи за незапосленост: $\eta^2=0,079$, социјалну сигурност: $\eta^2=0,131$, економски раст: $\eta^2=0,187$ и животни стандард: $\eta^2=0,192$. Поређења кажују да се средње вредност испитаника који су за ЕУ значајно разликују од средњих вредности испитаника који се противе уласку у ЕУ и оних који немају став (да ЕУ и не ЕУ: Sig. 0,000, да ЕУ и немам став: Sig. 0,000, не ЕУ и немам став: Sig. 0,019) по питању незапослености по уласку државе у ЕУ, социјалне сигурности (да ЕУ и не ЕУ: Sig. 0,000, да ЕУ и немам став: Sig. 0,000, не ЕУ и немам став: Sig. 0,018), економског раста (да ЕУ и не ЕУ: Sig. 0,000, да ЕУ и немам став: Sig. 0,000, не ЕУ и немам став: Sig. 0,001) и животног стандарда (Sig. 0,000).

Табела 3.
Приказ аритметичких средина и стандардних девијација

	Да ли одобравате улазак државе у ЕУ?					
	да		Не		немам став	
	АС	СД	АС	СД	АС	СД
Разлике између богатих и сиромашних	1,94	0,671	1,60	0,601	1,75	0,583
Незапосленост	2,35	0,737	1,89	0,654	2,07	0,629
Социјална сигурност	1,48	0,589	2,02	0,657	1,86	0,625
Економски раст	1,35	0,539	2,02	0,702	1,81	0,644
Животни стандард	1,43	0,590	2,11	0,632	1,87	0,638

У анализи добијених података истраживан је и утицај ставова о поверењу у ЕУ на тврдње о трендовима у држави по уласку у Унију (Табела 4).

Табела 4.
Поверење у ЕУ и промене у друштво

У којој мери верујете ЕУ?	Да ли ће по уласку Ваше државе у ЕУ доћи до повећања или смањења незапослености			Σ
	Повећаће се	Остаће на истом нивоу		
		Смањиће се	Смањиће се	
У потпуности верујем	10,0%	20,0%	80,0%	100%
Делимично верујем	11,9%	37,2%	55,9%	100%
Углавном не верујем	18,7%	48,7%	32,6%	100%
Уопште не верујем	26,4%	57,0%	16,6%	100%
Не могу да одговорим	16,1%	43,6%	40,3%	100%
		Стандарда живота		
У потпуности верујем	70,0%	20,0%	10,0%	100%
Делимично верујем	67,8%	28,0%	4,2%	100%
Углавном не верујем	42,7%	49,7%	7,6%	100%
Уопште не верујем	16,9%	59,2%	23,9%	100%
Не могу да одговорим	45,6%	42,3%	12,1%	100%
		Социјална сигурност		
У потпуности верујем	85,0%	10,0%	5,0%	100,0%
Делимично верујем	62,2%	32,2%	5,6%	100,0%
Углавном не верујем	44,1%	45,7%	10,2%	100%
Уопште не верујем	30,4%	58,2%	11,4%	100%
Не могу да одговорим	37,2%	50,7%	12,2%	100%

Уопште не верујем	43,3%	50,6%	6,1%	100%
Не могу да одговорим	26,8%	53,7%	19,5%	100%
Економски раст				
У потпуности верујем	80,0%	5,0%	15,0%	100%
Делимично верујем	71,1%	26,8%	2,1%	100%
Углавном не верујем	51,6%	44,6%	3,8%	100%
Уопште не верујем	22,4%	51,8%	25,9%	100%
Не могу да одговорим	54,7%	38,5%	6,8%	100%

Највећи удео студената који верују у ЕУ, сматра да ће се незапосленост смањити, док су остали испитаници у највећем проценту мишљења да неће доћи до било каквих промена. Разлика између средњих вредности група у вези тврдњи о трендовима упошљености изражена ета квадратом износи 0,88 ($F_{(4, 808)}=19,527$ Sig. 0,000). Накнадно поређење казује да се средње вредности значајно разликују (у потпуности верујем ЕУ: $AC=2,60$, $CD=0,681$, углавном не верујем ЕУ: $AC=2,14$, $CD=0,705$, уопште не верујем ЕУ: $AC=1,90$, $CD=0,649$, не могу да одговорим: $AC=2,24$, $CD=0,713$) осим када се ради о испитаницима који у потпуности верују ($AC=2,60$, $CD=0,681$) и делимично верују у ЕУ ($AC=2,44$, $CD=0,698$). Нешто другачији резултати су добијени када се ради о трендовима везаним за животни стандард. Највећи удео испитаника који у потпуности или делимично верује у ЕУ, као и оних који немају став мишљења су да ће се животни стандард повећати (Табела 4). Утврђена је статистички значајна разлика ($F_{(4, 808)}=37,118$ Sig. 0,000), а вредност ета квадрата 0,156 између група указује на велике разлике. Поређењем средњих вредности утврђена је разлика у ставовима између испитаника који у потпуности верују ($AC=1,40$, $CD=0,681$) и уопште не верују ($AC=2,07$, $CD=0,636$), између испитаника који углавном верују, углавном не верују и не могу да одговоре ($AC=1,36$, $CD=0,534$; $AC=1,65$, $CD=0,618$ и $AC=1,66$, $CD=0,684$), оних који углавном не верују и уопште не верују ($AC=1,65$, $CD=0,618$; $AC=2,07$, $CD=0,636$) и оних који уопште не верују и не могу да одговоре ($AC=2,07$, $CD=0,636$; $AC=1,66$, $CD=0,684$). Према већинском мишљењу студената који у потпуности или делимично верују ЕУ уласком Србије у Унију социјална сигурност ће се повећати, док остали испитаници, који не верују или не могу да одговоре, сматрају да ће остати на истом нивоу (Табела 4). Статистички значајне разлике ($F_{(4, 806)}=27,111$ Sig. 0,000) изражена ета квадратом износи 0,119. Разлике су утврђене између свих група испитаника, осим када се ради о испитаницима који у потпуности и углавном верују, углавном не верују и не могу да одговоре, углавном не верују и не могу да одговоре (у потпуности верујем ЕУ: $AC=1,20$, $CD=0,523$; углавном верујем ЕУ: $AC=1,43$, $CD=0,600$; углавном не верујем ЕУ: $AC=1,63$, $CD=0,612$; уопште не верујем ЕУ: $AC=2,00$, $CD=0,639$; не могу да одговорим: $AC=1,75$, $CD=0,659$). На основу добијених података, највећи удео испитаника сматра да ће доћи до повећања економског раста, осим када су у питању испитаници који уопште не верују у ЕУ (Табела 4). Ипак утврђене су статистичке разлике између група ($F_{(4, 804)}=44,401$ Sig. 0,000) које изражене ета квадратом износе 0,181. Разлике су утврђене између испитаника који у потпуности верују ЕУ и оних који углавном и уопште не верују; између испитаника који углавном верују и оних

који углавном не верују, уопште не верују и не могу да одговоре; испитаника који углавном не верују и уопште не верују, као и испитаника који уопште не верују и не могу да одговоре (у потпуности верујем ЕУ: АС=1,35, СД=0,745; углавном верујем ЕУ: АС=1,31, СД=0,508; углавном не верујем ЕУ: АС=1,52, СД=0,571; уопште не верујем ЕУ: АС=2,04, СД=0,695; не могу да одговорим: АС=1,52, СД=0,622).

ЗАКЉУЧАК

Без обзира што највећи удео испитаника подржава улазак државе у ЕУ, на основу добијених података полазна претпоставка се показала као нетачна. Наиме, нишки студенти исказују у највећем проценту неповерење према ЕУ и позитивним помацима по уласку државе у ЕУ и надају се бољитку једино у сфери економског раста, те се могу пре сматрати меким евро-скептицима.

Међутим, на основу истраживања везе између ставова о уласку у ЕУ и променама у друштву могу се уочити евро-оптимистични ставови преваходно код испитаника који подржавају улазак у ЕУ. Највећи удео сматра да ће доћи до позитивних помака у економској сфери, у сфери животног стандарда, социјалне сигурности, упошљености, те се може говорити о њиховом евро-оптимизму. Насупрот њима испитаници који се противе уласку државе у ЕУ или немају став могу се сматрати тврдим евро-скептицима јер сматрају да неће доћи до било каквих помака, односно да ће све остати на истом нивоу.

Резултати такође указују да студенти који имају поверење у ЕУ, исказују евро-оптимизам, верују да ће чланство допринети бољитку, док они који не верују у ЕУ или не могу да се изјасне исказују углавном скептицизам и не верују да ће доћи до било каквих промена, те се могу сматрати тврдим евро-скептицима.

Узроке евро-скептицизма нишких студената треба потражити у чињеници да је у транзиционом периоду дошло до краха економских активности у граду и региону, повећања стопе незапослености и следствено томе до пада животног стандарда и смањења социјалне сигурности, а помаци у оживљавању економске активности у процесу евроинтеграција су минимални.

ЛИТЕРАТУРА

- Anderson, C. J. "When in Doubt, Use Proxies Attitudes toward Domestic Politics and Support for European Integration". *Comparative political studies* 5 (1998): 569–601.
- Arnold, C. & M. N. Franklin. "Introduction: Issue Congruence and Political Responsiveness". *West European Politics* 6 (2012): 1217–1225.
- Van Kersbergen, K. "Political Allegiance and European Integration". *European Journal of Political Research* 1 (2000): 1–17.
- Gabel, M. & G. D. Whitten. "Economic Conditions, Economic Perceptions,

- and Public Support for European Integration”. *Political Behavior* 1 (1997): 81–96.
- Gabel, M. J. & H. D. Palmer. “Understanding Variation in Public Support for European Integration”. *European Journal of Political Research* 1 (1995): 3–19.
- de Vries, C. E. “Ambivalent Europeans? Public Support for European Integration in East and West”. *Government and Opposition* 3 (2013): 434–461.
- Efimovski, S. „Evroskepticizam kao teorijski pojam“. *Sociologija* 4 (2013): 541–556.
- Eichenberg, R. C. & R. J. Dalton. “Europeans and the European Community: The Dynamics of Public Support for European Integration”. *International Organization* 4 (1993): 507–534.
- Ioannou, D., P. Leblond, & A. Niemann. “European Integration and the Crisis: Practice and Theory”. *Journal of European Public Policy* 2 (2015): 155–176.
- Pieva, P. & T. Wilson. “Eurocepticism and Europeanisation at a Margin of Europe”. *Anthropological Journal of European Cultures* 2 (2011): 87–113.
- Јованов, И., И. Давидовска и Д. Костуранова. *Младинско организирање во Македонија*. Скопје: Национален младински совет на Македонија, 2013.
- Кнежевић, М. *Евроскептицизам*. Шабац: Заслон, 2008.
- Kopecky, P. “An Awkward Newcomer? EU Enlargement and Euroscepticism in the Czech Republic”. In *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*, edited by R. Harmsen and M. Spiering, 225–245. Amsterdam: Rodopi, 2004.
- Kopecky, P. & C. Mudde. “The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe”. *European Union Politics* 3 (2002): 297–326.
- Kovacheva, S. “Flexibilisation of Youth Transitions in Central and Eastern Europe”. *Young* 1 (2007): 41–60.
- Lewis-Beck, M. *Economics and Elections: The major Western Democracies*. Michigan: University of Michigan Press, 1990.
- Leconte, C. *Understanding Euroscepticism*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire [England]; New York: Palgrave Macmillan, 2010.
- Lubbers, M. & P. Scheepers. “Political versus Instrumental Euro-scepticism: Mapping Scepticism in European Countries and Regions“. *European Union Politics* 2 (2005): 223–242.
- Milić, A. i L. Čičkarić. *Generacija u protest*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta, 1998.
- Molnar, A. *Economic Crisis and Euro-scepticism: A Comparative Study of the Hungarian and Italian Case*. ECPR General Conference 2013.
- <https://ecpr.eu/filestore/paperproposal/e8a80f8a-a84f-4ef8-9df6-ec4c62efbaee.pdf> (приступљено: 10. 9. 2017.)

- McLaren, L. M. "Public Opinion and the EU". In *European Union Politics*, edited by M. Cini and N. Pérez-Solórzano Borragán, 352–364. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Nikolić, M. i S. Mihailović, ur. *Mladi zagubljeni u tranziciji*. Beograd: Centar za proučavanje alternative, 2004.
- Novak, B. *The Many Faces of Euroscepticism in Hungary and Central Europe*. The Budapest Beacon, 2014. <http://budapestbeacon.com/politics/many-faces-euroscepticism-hungary-central-europe/> (приступљено: 24. 10. 2017).
- Петровић, Ј. „Основне информације о узорку, инструменту и теренској реализацији емпиријског истраживања ‘Културна оријентација актера/ студената, међуетнички односи, национални идентитет и култура мира на Балкану’“. У *Културне оријентације студената и култура мира на Балкану*, уредиле Д. С. Захаријевики, Г. Ђорић и Г. Стојић, 9–11. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања, 2014.
- Roberts, K., C. Fagan, K. Foti, B. Jung, S. Kovatcheva & L. Machacek. "Tackling Youth Unemployment in 'East-Central Europe'". *Journal for East European Management Studies* 3 (1999): 238–251.
- Roth, F., F. Nowak-Lehmann, & T. Otter. "Crisis and Trust in National and European Union Institutions – Panel Evidence for the EU, 1999–2012". RSCAS Working Papers, 2013. <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/26975> (приступљено: 20. 9. 2017.)
- Schmitt, H. "The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-order?". *West European Politics* 3 (2005): 650–679.
- Serricchio, F., M. Tsakatika, & L. Quaglia. "Euroscepticism and the Global Financial Crisis". *Journal of Common Market Studies* 1 (2013): 51–64.
- Stokes, B. "Euroscepticism Beyond Brexit. Significant Opposition in Key European Countries to an Ever Closer EU". 2016. <http://www.pewglobal.org/2016/06/07/euroscepticism-beyond-brexit/> (приступљено: 24. 10. 2017.)
- Sørensen, C. *Love Me, Love Me Not: A Typology of Public Euroscepticism*. Brighton: Sussex European Institute, 2008. <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-working-paper-19.pdf&site=266> (приступљено: 20. 9. 2017.)
- Sørensen, C. *Euroscepticism. A Conceptual Analysis and a Longitudinal, Cross-country Examination of Public Scepticism towards the European Union* (PhD Thesis). Copenhagen: Copenhagen University, 2007.
- Szczerbiak, A. "Polish Euroscepticism in the Run-up to EU Accession". In *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*, edited by R. Harmsen and M. Spiering, 247–268. Amsterdam: Rodopi, 2004.
- Shepherd, R. J. *Public Opinion and European Integration*. Saxon House; Lexington, Mass.: Lexington Books, 1975.
- Taggart, P. "A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary

- Western European Party System”. *European Journal of Political Research* 33 (1998): 363–388. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1475-6765.00387/pdf> (приступљено: 20. 9. 2017)
- Taggart, P. & A. Szczerbiak. “Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality”. *SEI Working Paper No 69. European Parties Elections and Referendums Network Working Paper No 12*, 2003. <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-working-paper-12.pdf&site=266> (приступљено: 20. 9. 2017)
- Талески, Д., И. Дамјановски, Н. Марковиќ и В. Божиновски. *Истражување за очекувањата на младите во Република Македонија*. Скопје: Фондација Фридрих Еберт Канцеларија Скопје, 2006.
- Tomanović, S. i D. Stanojević. *Mladi u Srbiji 2015: stanja, opažanja, verovanja i nadanja*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung; SeConS Grupa za razvojnu inicijativu, 2015.
- Tomanović, S., D. Stanojević, I. Jarić i dr. *MLADI – naša sadašnjost: istraživanje socijalnih biografija mladih u Srbiji*. Beograd: Čigoja štampa, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta, 2012.
- Топузовска Латковиќ, М., М. Борога Поповска, Е. Серафимовска и А. Цекиќ. *Студија за младите во Република Македонија*. Скопје: Фондација „Фридрих Еберт“, Канцеларија во Македонија, 2013.
- Tucker, J. A., A. C. Pacek, & A. J. Berinsky. “Transitional Winners and Losers: Attitudes toward EU Membership in Post-communist Countries”. *American Journal of Political Science* 3 (2002): 557–571.
- Follesdal, A. & S. Hix. “Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik”. *JCMS: Journal of Common Market Studies* 44 (2006): 533–562.
- Franklin, M. & M. Marsh. “Uncorking the Bottle: Popular Opposition to European Unification in the Wake of Maastricht”. *Journal of Common Market Studies* 4 (1994): 455–472.
- Hobolt, S. B. & J. Tilley. *Blaming Europe? Responsibility without Accountability in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Hooghe, L. & G. Marks. “Does Identity or Economic Rationality Drive Public Opinion on European Integration?” *Political Science and Politics* 3 (2004): 415–420.
- Hornat, J. *A reflection on Czech Euroscepticism before the EU elections*. Open Democracy, 2014. <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/jan-horn%C3%A1t/reflection-on-czech-euroscepticism-before-eu-elections> (приступљено: 18. 9. 2017.)
- Carey, S. “Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration?”. *European Union Politics* 4 (2002): 387–413.
- Cichowski, R. A. “Western Dreams, Eastern Realities. Support for the European Union in Central and Eastern Europe”. *Comparative Political Studies* 10 (2000): 1243–78.

Christin, T. "Economic and Political Basis of Attitudes towards the EU in Central and East European Countries in the 1990s". *European Union Politics* 1 (2005): 29–57.

Weßels, B. "Discontent and European identity: Three Types of Euroscepticism". *Acta Politica* 2 (2007): 287–306.

Vesna Miltojević

EURO-OPTIMISM OR EURO-SKEPTICISM AMONG THE UNIVERSITY OF NIŠ STUDENTS

Summary

The end of the twentieth and beginning of the twenty-first century is characterized by the gradual loss of confidence in the European Union resulting in Euro-skepticism even among its earlier members. The same trend as well as the changed attitudes towards the integration processes are also noticeable among some Eastern Europe countries, which experience the membership as a way out of the transition crises. The concept of Euro-skepticism is differently defined but the definition used in this research makes a distinction between hard and soft Euro-skepticism.

This paper analyses the opinions of the University of Niš about the accession to the EU. The initial hypothesis is that the students are Euro-optimists and that they approve of the accession believing that the EU is going to bring about positive changes and the quality of life improvement. However, the results of the research based on the representative sample of 818 examinees demonstrate that the majority of the students do not believe in the positive changes although they approve of the Euro-integration processes and support Serbia's membership the EU; they can therefore be regarded as soft Euro-sceptics.

Key words: Euro-optimism, Euro-scepticism, student's attitudes, Niš.